

Mål & Mæle · 3

16. årgang 1993 November

På sigt bedrager skinnet nok

Hvad betyder *på sigt*, og er det galt at skrive *skin-det bedrager*? Hvordan er udtrykket *holde af* opstået? Og hvad er forskellen på *den er stor nok* og *den er lige stor nok*? Find svarene i Sprogligheder side 2

SprogMagisteren

er et edb-program som hjælper den skrivende til bedre og klarere tekster ved at kritisere og komme med forslag til forbedringer. Mål & Mæle har testet programmet og bringer en anmeldelse af dette nye hjælpemiddel side 5

Det gule sprog

De fleste er efterhånden klar over at kancellistilens kringlede sprogarabesker ikke er læservenlige. Det gælder tværtimod om at sørge for at der er kort mellem punktummerne. Men korte sætninger gør det ikke alene, de giver bare stakåndet rytme og dårlig sammenhæng. »Det gule sprog«, vor tids svøbe, analyseres og vurderes i artiklen side 14

Vås, vrøvl og sludder

En af Mål & Mæles redaktører har rettet danske stile til studentereksamen i år. Det gav inspiration til en grundig analyse af fænomenerne vås, vrøvl og sludder. Læs den rystende beretning om verbal tomgang, betydningsmæssig fejlfunktion og sproglig totalskade side 19

Sprogligheder 2

SprogMagisteren . . . 5

Nordisk Liv
og Ulykke 13

Det gule sprog 14

Vås, vrøvl og sludder 19

Desværre 26

En fars kvaler 27

Fortsat god dag! . . . 30

Sprogviden 32

Sproget er ikke et formål i sig selv, sålidt som jernbaneskiner er det; det er en forbindelsesvej mellem sjælene, et kommunikationsmiddel.

Otto Jespersen,
(1860-1943)

SPROGLIGHeder

Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til Erik Hansen, Ole Tøgeby og Carsten Elbro. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Ina Nielsen

Institut for Almen og Anvendt
Sprogvidenskab

Københavns Universitet

Njalsgade 86, 2300 København S

og mærk kuverten Sprogligheder.

? På sigt

Har det i bl.a. TV lancerede Udtryk »Paa Sigt« samme Betydning som »Paa langt Sigt« – eller maaske som »Paa kort Sigt«?

En *passant* – ikke saa gerne Tryk-/Stavefejl i et Skrift om Sproget. (EHs svar til Hanne Goldschmidt i det sidste unkomne Nummer af »Mål & Mæle« – ikke en *passent*).

Tak for det interessante Blad.

Med venlig hilsen

Elsa Jensen

Nors Kirkeby

! Udtrykket *på sigt* er dukket op i dansk administrationssprog inden for

den sidste snes år, og der er tale om rent svensk import. Betydningen er som i svensk 'på lang(t) sigt'.

Jeg vidste faktisk godt at det hedder *en passant*, men mit lidt flygtige forhold til fransk viste sig i at jeg overså fejlen i korrekturen. Jeg ville næppe havde oversat et d i *gjordt*!

EH

? Skindet bedrager

Jeg er ikke den mest trofaste læser af Mål & Mæle, så måske har I allerede haft en notits om følgende: *Skindet bedrager*. Sådant vil mine elever have det. For man kan jo heller ikke skue hunden på hårene. Vel?

Venlig hilsen
Dunne Plenge
Løgstør

! Den gamle og oprindelige form er jo *skinnet bedrager*, med *skin* i betydningen 'udseende', 'det ydre', 'det tilsyneladende' (jf. tysk *der Schein trügt*). Ordet er i familie med *solskin*, *skinbarlig* og *skinhellig*, naturligvis også uden *d*.

Men ordet *skin* uden for sammen-sætninger er jo ikke meget brugt i vore dage, så der er intet mærkeligt ved at man »folkeetymologisk« omtolker det til *skind* i »skindet bedrager«. Det giver, som du selv antyder, god mening; man skal ikke stole på det ydre.

Udtrykket *redde skinnet* betød oprindelig 'sørge for at alt ser ud som før, skønt det ikke er det samme'. Med

et nyere udtryk: *redde ansigt*. Men det betyder *redde skinnet* jo ikke mere; nu betyder det bare 'klare sig', 'komme godt ud af en vanskelig situation', og det vil sige at betydningen er den samme som i *redde pelsen*! Så der er heller ikke noget særlig oprørende i det hvis dine elever også skriver *vi reddede skindet*. Men ukorrekt er det altså.

Endelig kan man jo komme ud af vanskelighederne *med skindet på næsen*. Det betyder 'uden skrammer', og her skal det være *skind*!

EH

? En »ingvæonisme«

Jeg lyttede forleden til en plade med den tyske tenor Josef Schmitt som sang *Ik houd van Holland*... 'Jeg elsker Holland' – og måtte naturligvis tænke på *jeg holder af*... (I højtysk findes kun *ich halte viel/nichts von*... hvor således 'at elske' ikke kan spores.)

Men venlig hilsen
W. W. Schumacher
Gadstrup

! Den oprindelige betydning af *holde af* er 'anse for', 'mene om'. Man kunne sige: »Hvad holder du af ham?« og få svaret: »Jeg holder meget af ham«. Det vil sige 'hvor højt sætter du ham?', 'jeg sætter ham højt, jeg regner ham for meget'. Således kan udtrykket endnu bruges i tysk: *ich halte viel von ihm, was hältst du eigentlich von ihm?*

Udviklingen i nordisk, og øjensynlig også i nederlandsk, har medført en betydningsforskydning, så *holde af* er kommet til at betyde 'sætte pris på', altså med positiv og ikke som oprindeligt neutral betydning. Der kan sagtens være tale om udviklinger i de enkelte sprog, og det er ikke nødvendigt at antage en påvirkning fra nederlandsk.

Vi kendte ikke ordet *ingvæonisme* (og det er vel også hjemmelavet), men det lykkedes os dog at gennemsøge det. *Ingvæonerne* er et folkeslag som antages at have boet i det område som nu kaldes Friesland. *Ingvæonisme* må vel så være en »nederlandisme«.

EH

? Nok

Vi to er kommet til at undre os over og diskutere brugen af ordet nok: Man har en samling gryder, nogle er for små, nogle er for store, men én er stor nok, men den der er lidt mindre, er ikke lille nok. Den kan derimod være lige lille nok.

Vi har ikke de samme problemer med stor; med det ord kan man både sige ikke stor nok, stor nok og lige stor nok. Kan I rede det ud for os?

Tak for et dejligt blad, som vi har holdt lige fra det første nummer.

De venligste hilsener
Lene og Kristian Jensen
Frederiksværk

! Kære Lene og Kristian

Jeg forstår ikke helt jeres spørgsmål. Nogle gryder er for store, eller ikke små nok til at kunne komme ind i ovnen, og så er der en der er lille nok, og det betyder at den er 'tilstrækkelig lille', 'ikke for stor' til at den kan være i ovnen. Og hvis den ikke er lille nok er det fordi den er 'for stor'.

Når man siger at gryden er lige lille nok, betyder det enten at den er 'lidt for lille' – altså nærmest det modsatte af hvad lille nok betyder. Men lige lille nok kan også udmærket betyde: 'netop tilstrækkelig lille' til at kunne være i ovnen'.

Og det er da præcis på samme måde med stor: stor nok betyder: 'tilstrækkelig stor', ikke stor nok betyder: 'for lille', og lige stor nok betyder enten

'netop tilstrækkelig stor', eller 'lidt for stor'.

Man kan nu undre sig over hvordan lige lille nok og lige stor nok kan komme til at betyde to næsten modsatte ting. Jeg kan forestille mig at forklaringen er denne: enten opfatter man stor nok som en enhed hvortil der er føjet lige, som betyder 'præcis', 'netop', 'rigtig' eller 'passende'; og så får man betydningerne 'netop tilstrækkelig stor' og 'netop tilstrækkelig lille'.

Eller også opfatter man lige stør som en enhed der betyder 'passende stor' og så er der hertil føjet nok, således at det hele kommer til at betyde: 'passende stor i tilstrækkelig grad' og 'passende lille i tilstrækkelig grad'. Men dette er dobbeltkonfekt. Noget der er så passende at det er tilstrækkeligt passende, er jo næsten for meget af det gode, og på den måde kan man tænke sig at den omvendte betydning er fremkommet.

OT

Mål & Mæle

*Redaktion: Erik Hansen,
Ole Tøgeby, Carsten Elbro.*

Grafik: Hanne Simone.

*Ekspedition og tryk:
Elbro-Tryk
Håndværkervej 10,
postbox 3072, 6710 Esbjerg V.
Giro 74734 94.
Telefon 75 15 43 60.*

Mål & Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er kr. 148,00 pr. årgang. Man kan tegne abonnement ved at skrive eller ringe til Elbro-Tryk. Hertil retter man også henvendelse om adresseforandring eller fejl ved bladets levering. Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt manuskripter til Mål & Mæle sendes til: Ina Nielsen, Institut for Almen og Anvendt Sprogvidenskab, Københavns Universitet, Njalsgade 86, 2300 København S.

SprogMagisteren

Computeren som sproglig vejleder

Det er ikke let at skrive enkelt og klart. Der findes ganske vist udmærkede bøger om den kunst, men dem læser man jo ikke i det øjeblik, hvor man selv skriver. Deres anvisninger kan derfor meget let blive glemt, når man er i 'skrivesituationen' og skal 'tage under overvejelse', hvilken sprogform det er bedst at vælge 'under de givne omstændigheder'.

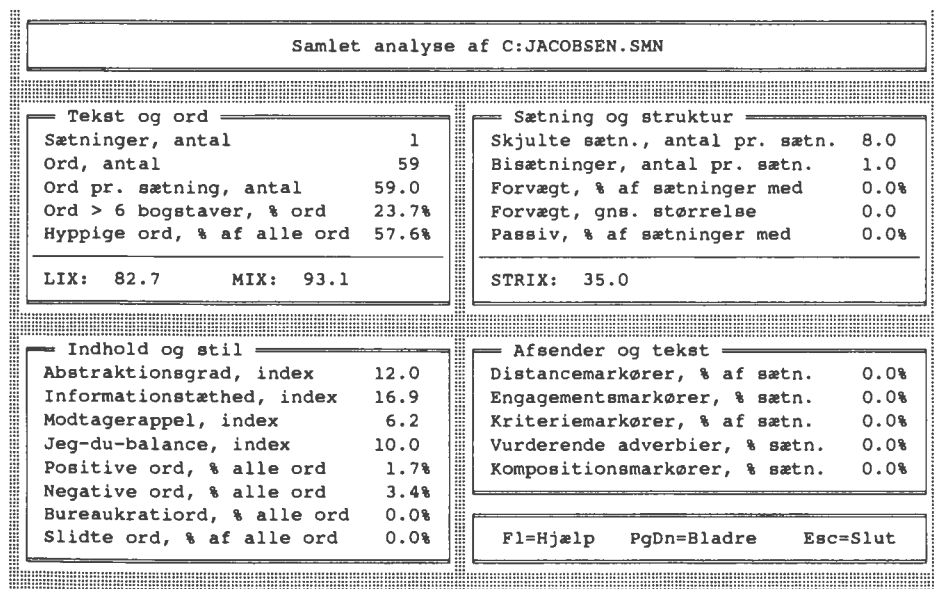
For den, der skriver på computer, er der imidlertid hjælp på vej. Dataprogrammet SprogMagisteren er beregnet til at gøre opmærksom på problematisk sprogbrug i ens egen tekst. Det er udgivet af Konsulent-firmaet Bøje Larsen A/S og udkom i version 1.0 i 1989. Det

blev bl.a. anmeldt af Charlotte Riparbelli i *Alt om Data* (Januar 1990) og af undertegnede i *Nyt fra Sprognævnet* (1990/2). Programmet foreligger nu i version 2.0, som på flere punkter rummer væsentlige forbedringer.

Det er naturligvis en forudsætning for brug af SprogMagisteren, at den tekst, der skal undersøges, findes på dataform, fx som DSI-tekst eller i WordStar. Hvis man anvender WordPerfect 5.1, har man i version 2.0 den særlige fordel, at man kan skifte hurtigt mellem tekstbehandlingen og SprogMagisteren og altså foretage løbende tekstrettelser.

J.P. Jacobsen står skoleret

Den valgte tekst er en enkelt sætning fra

Figur 1

J.P. Jacobsens *Faust*-fragment: *Og der holdt de, større end Mennesker er, og Vinden flagrede med Dødens sorte Kappe og med Amors Purpur, og deres store Heste strakte Halsen ind gennem Vinduet og ludede halvt i Søvn, med de tunge Hoveder over Bøger og Pergamenter, gumlende paa deres Bidsler, og Skummet fra deres Muler dryppede flagevis ned over sorte Skriftlinier og farvestærke Initialer.*

Sætningen skal analyseres som novelletekst, dvs. sammenlignes med et par skønlitterære tekster (af Leif Panduro og Curt Lindstrøm). Disse tekster er indbygget i SprogMagisteren som norm. Andre mulige genrer er Anders And, avisartikel, salgsbrev, rapport/fagbog og cirkulære. Brugeren kan selv tilføje ekstra genrer ved indtastning af kodetal fra egne modeltekster.

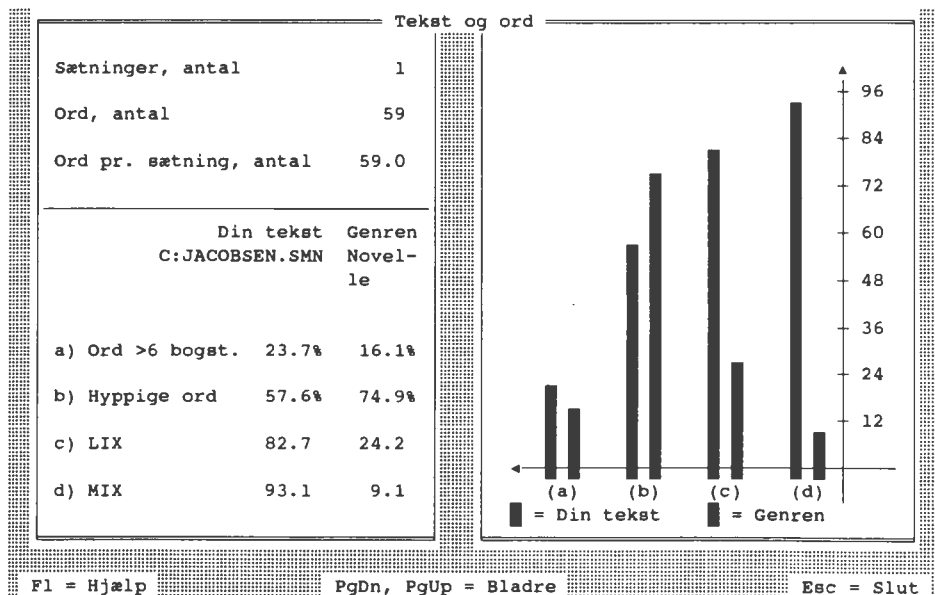
SprogMagisteren bliver i eksemplet bedt om at give tilbagemelding på alle tekstens sætninger. Man kan også vælge kun at få tilbagemelding, når Magiste-

ren finder noget, der er problematisk (eksemplet er imidlertid som nævnt på kun én sætning).

Ordforrådet sættes i forhold til programmets brugerordbog (kan erstattes af brugerudformede ordlister). Formålet med brugerordlisterne er at samle fx fagudtryk, så programmet kan advare mod for stor frekvens af en skribents yndlingsord.

Den valgte sætning bliver bearbejdet af SprogMagisteren. Det kan næppe komme bag på nogen, at SprogMagisteren er utilfreds med den meget manieristiske stil. STRIX (strukturindex) måler sætningens antal af 'meningsenheder' på basis af George A. Millers teori herom; analysens hovedprincipper er forklaret i manualen. I næste skærbillede står ordene *Pergamenter, gumlende, Skriftlinier og Initialer* med grøn baggrundsfarve, og bedømmelsen lyder: *Abstrakt(e) ord. Forslag: Brug mere direkte og kontante ord.*

Teksten er også blevet testet som 'cir-

Figur 2

kulære'. Ud fra denne genres krav blev den i version 1.0 godkendt betingelsesløst! I version 2.0 bliver den mere rimeligt 'skældt ud' som indviklet, men kritikken af de svære ord bortfalder.

Den røde blyant

Efter gennemgangen af alle en teksts sætninger giver SprogMagisteren en helhedsvurdering, som ser ud som figur 1. Bedømmelsen udspecificeres i fire dele: *Tekst og ord*, *Indhold og stil*, *Sætning og struktur* og *Afsender og tekst*. I denne forbindelse foretages der en grafisk udformet sammenligning med genres 'idealtal'. *Tekst og ord*-vurderingen ser ud som figur 2 (søjlerne for *Din tekst* og *Genren* har forskellig farve på skærmen). Det er også muligt at skrive direkte til printer, se eksemplet til sidst i denne artikel.

SprogMagisterens hovedformål er at undersøge sprogrøvernes ordforråd og sætningsbygning, men version 2.0 rummer som valgfri mulighed en reaktion på manglende (grammatisk!) komma ved ledsætninger. Hvis man fx har skrevet *Per siger at Pia kører bil*, står ordene *Per* og *siger* med grøn baggrundsfarve og udløser følgende besked: *Komma. Forslag: Muligvis: Der mangler komma efter det/de markerede ord*. Derimod er den i manualen bebudede kontrol med *r-fejl* (*en lære kan lærer børnene mange ting) tilsyneladende ikke indbygget i programmet endnu.

Intet dataprogram kan klare alle de finurligheder, som findes i det danske skriftsprog. Det er derfor muligt at 'narre' SprogMagisteren på mange måder. Man bør altså være indstillet på at opfatte programmets reaktioner som forslag til eftertanke, ikke som ufejlbarlige bedømmelser. Dette gælder på mange niveauer, lige fra tegnsætningen og til ordforrådet i fx ironisk fortællersprog. Forfatterne lægger ikke skjul på

denne begrænsning, men bringer i manualen ligefrem et afsnit med titlen *Hvordan snyder jeg SprogMagisteren?*

Når Magisteren tager fejl

Blandt de problemer, som det er svært (eller måske umuligt) at klare for et dataprogram, og som SprogMagisteren da heller ikke kan tackle uden at gøre fejl, kan nævnes følgende:

Tegn som %, &, @ og # omsættes ikke som ved manuel lix-måling til ord på flere bogstaver, enkelte af dem som fx § forsvinder helt og tælles ikke med i opgørelsen af ordantal. Tal som 1993 regnes for 'korte' ord. (Lix er en meget anvendt metode til måling af teksters kompleksitet; lixtallet er lig med det gennemsnitlige antal ord pr. punktumsafsnit plus procenten af ord på 7 bogstaver og derover.)

Forkortelser 'udfoldes' ikke som ved manuel lixing. Forkortelsespunktum forveksles undertiden med sætningsadskillende punktum, fx når der er tale om kombinationen stort bogstav, lille bogstav + punkt (*Fr. Paludan-Müller* – som i øvrigt kaldes *PaludanMüller* af SprogMagisteren). Derimod udløser en forkortelse som *H. C.* ikke overgang til ny sætning, men regnes for ét kort ord.

Homografer (ensskrevne ord) af forskellige ordklasser kan volde problemer: *Han ved, hvad der ligger ved siden af huset*. De fleste af den slags tilfælde klarer SprogMagisteren imidlertid på basis af en undersøgelse af de omgivende ord. Det kan også være et problem at skelne mellem de tilfælde, hvor fx *sikkert* er en 'kriteriemarkør' (Magisterens ordvalg) som i *Du har sikkert ret*, og de tilfælde, hvor det bærer en stærkere betydning som i *Skibet er ikke sikkert i høj sø*.

Ord på *-else*, *-ing* osv. er ofte sætningsafløser: *Ved hans udnævnelse = Da han blev udnævnt*. Denne brug af

verbalsubstantiver bliver med rette karakteriseret som et tegn på 'ping- og pampersprog' også af SprogMagisteren, som imidlertid ikke altid kan se, hvornår sådanne ord er uundværlige og helt 'ubureaukratiske' som fx *endelse* eller *sætning*.

Udsagnsord frembyder en række svære problemer; det anses fx i de fleste genrer for tungt at bruge passiv: *Brevet sendes i morgen*. Der findes imidlertid en del glosser, der er 'født' med s-formen: *mislykkes, rygtes, længes, trives*. Problemet er helt parallelt med det, der skabes(!) af de ovennævnte ikke-abstrakte navneord.

Et andet problem for den datamatiske tekstanalyse er at finde helsætningens første udsagnsled. De ord, der står foran det, udgør sætningens forfelt og bestemmer, hvor meget forvægt der er i sætningen. Forvægt gør næsten altid en sprogbrug tung, og afgrænsningen af sætningens forfelt er derfor en meget vigtig sag. Processen forudsætter imidlertid, at man kan finde udsagnsleddet, også når det er et atypisk bøjet ord som fx de såkaldte præteritopræsentiske verber *kan, skal, vil, må*. På dette område har SprogMagisteren gjort store fremskridt i sin treårige levetid.

Problemer som de nævnte gør naturligvis, at man ikke kan stole 100% på SprogMagisteren, men det har forfatterne heller ikke lovet, de skriver fx i manualen: *Opfat magisteren som en god ven, der vil dig det bedste. – Tænk over hans kommentarer. De er alle givet efter grundig overvejelse. Derfor KAN de jo være forkerte alligevel. – Det er DIG, der bestemmer over dit sprog og dine formål. Men derfor kan man jo have godt af en udenforståendes kommentarer og råd.*

Hvad er en sætning?

Efter at have set på SprogMagisterens

lidt bistre dom over J.P. Jacobsen kan det være interessant at se hans/hendes/dens gennemgang af en nyere tekst. Formuleringen *hans/hendes/dens* skyldes, at programmet er fremstillet til at holde øje med 'han-hun-balancen' i teksten. Analysen kan slutte med en opgørelse over, hvor mange procent af ordene der er han-ord som *dreng, formand, ham, han* og *mandig*, og hvor mange der er hun-ord som *dame, feminin, hende, hun, kvinde, rappenskralde!*

Den valgte nyere tekst er Villy Sørensens lille 'genfortælling' *De enkelte*. Den lyder i sin helhed således:

Der var kun ganske enkelte i mængden. Tilsammen var de selv en mængde, men de kom aldrig sammen, de færdedes enkeltvis og vovede i det højeste at nikke i smug til hinanden: de vidste hver for sig at de alligevel var for få.

Havde de for høje tanker om sig selv? De troede at de var ene om at kende hinanden. Men så snart harmonien blev brudt – og det kunne snart ske – blev de grebet af mængden, der altså kendte dem lige så godt som de selv. Og i flok og rad blev de ført til lejre, hvor de omkom i mængde.

SprogMagisteren har følgende bemærkninger til denne tekst, vurderet som novelle: Den første sætning er: *Der var kun ganske enkelte i mængden*. Her markerer kommentaren ordene *kun* og *ganske*, og dommen lyder: *Vurderende adverbium(er) (bedømmer)*. Forslag: *Dette/disse fyldord virker ikke overbevisende. Stryg!*

Næste sætning udløser to skærmbilleder; den lyder således: *Tilsammen var de selv en mængde, men de kom aldrig sammen, de færdedes enkeltvis og vovede i det højeste at nikke i smug til hinanden: de vidste hver for sig at de alligevel var for få*. Det første skærmbillede fremhæver ingen enkelte ord, bedøm-

melsen lyder: *Hvor: Hele sætningen. Hvad: STRIX. Sætningen er knudret. Forslag: Den er svær at huske. Del denne sætning op.*

Analysen røber her en alvorlig begrænsning hos SprogMagisteren, nemlig at 'sætningerne' afgrænses nogenlunde som meningshelhederne ved lix-måling, dvs. fra punktum til punktum. SprogMagisteren ser altså ikke, at der hos Villy Sørensen er tale om fire helsætninger, som forfatteren har tilkendegivet som nært sammenhørende ved brug af mindre kraftige skilletegn.

Den begrænsede uforudsigelighed

Skærbillede nummer to af denne sætning har fremhævelse af <sig> og følgende forslag: *Muligvis: Der mangler komma efter det/de markerede ord.* Denne reaktion er en naturlig følge af, at programmet som nævnt 'går ind for' grammatisk kommatering.

Skærbilledet af sætning tre: *Havde de for høje tanker om sig selv?* giver kun en helhedsvurdering: *Hvad: Sætningen er i orden. Forslag: Godt!*

Sætning fire: *De troede at de var ene om at kende hinanden* udløser markering af <troede> og igen forslaget: *Muligvis: Der mangler komma efter det/de markerede ord.* Det bemærkes, at SprogMagisteren klogeligt forsyner de fleste kommaforslag med usikkerhedsmarkører som *muligvis*.

Sætning fem: *Men så snart harmonien blev brudt – og det kunne snart ske – blev de grebet af mængden, der altså kendte dem lige så godt som de selv* udløser fuld tilfredshed: *Sætningen er i orden. Forslag: OK!* SprogMagisteren undgår stillingtagen til den indskudte helsætning: *og det kunne snart ske.*

Sætning seks: *Og i flok og rad blev de ført til lejre, hvor de omkom i mængde* er også *OK!* ifølge SprogMagisteren. Det ses i øvrigt, at programmet gør brug

af datateknikkens tilfældighedsfunktion til at give samme vurdering forskellige udtryk; fuld tilfredshed hedder således skiftevis *Godt!, Fint!, OK! og Glæd dig!.* Overdreven brug af egennavne og af personlige pronominer i genren rapport/fagbog udløser også verbalt forskellige reaktioner: *Hvad: Mange personord* og efterfølgende enten fx *Forslag: Slet nogle af disse personord, der ikke passer til genren* eller: *Forslag: Disse personord kan i forhold til genren virke påtrængende.*

Denne variants i den verbale udformning af SprogMagisterens reaktioner bidrager naturligvis til at viderebringe et indtryk af 'menneskelig' bevidsthed, men man opdager dog ret hurtigt, at der er tale om en ret begrænset uforudsigelighed.

Ægte og uægte sammenhæng

Den største (og formentlig uovervindelige) begrænsning ved analyseprogrammet er nok, at det ikke kan vurdere sammenhængen mellem sætningerne. Følgende (konstruerede) tekst kunne være taget fra en gyserroman om vampyrer og varulve og giver god mening for kendere af denne genre, skønt der ikke er et eneste ord, der forekommer mere end én gang: *Ida var ikke bange for rejsen til Transsylvanien. Vampyrer er ganske vist farlige; men der findes jo midler mod alt; og i gamle bøger kan man læse, at hvidløg beskytter.*

SprogMagisterens kommentarer til denne tekst er tre: 1) en anbefaling af at styge 'fyldeordet' *ganske*, 2) en anmærkning om den 'ukorrekte' passiv *findes* – og 3) en advarsel mod 'engagementmarkøren' *jo*. Dette virker meget rimeligt, men måske nok en smule restriktivt. Programmet ser det tydeligvis ikke som sin opgave at konstatere den indre sammenhæng mellem de fire helsætninger.

Samlet analyse af C:MÅL&MÆLE.KOR
=====

	Din tekst MÅL&MÆLE.KOR	Genren Rapport/fagbog
Tekst og ord -----		
Sætninger, antal	175	-
Ord, antal	2.723	-
Ord pr. sætning, antal	15.6	-
Ord > 6 bogstaver, % af alle ord	30.3%	30.1%
Hyppige ord, % af alle ord	65.4%	68.8%
LIX	45.8	48.8
MIX	35.3	39.1
Indhold og stil -----		
Abstraktionsgrad, index	2.5	3.3
Informationstæthed, index	15.0	16.9
Modtagerappel, index	16.0	16.5
Jeg-du-balance, index	1.1	14.3
Positive ord, % af alle ord	2.3%	4.1%
Negative ord, % af alle ord	1.8%	2.4%
Bureaukratiord, % af alle ord	1.4%	2.0%
Slidte ord, % af alle ord	0.3%	1.5%
Sætning og struktur -----		
Skjulte sætninger, antal pr. sætning	0.3	1.0
Bisætninger, antal pr. sætning	1.0	1.1
Forvægt, % af sætninger med	7.4%	8.3%
Forvægt, gennemsnitlig størrelse	2.3	2.2
Passiv, % af sætninger med	28.0%	20.8%
STRIX	6.6	7.2
Afsender og tekst -----		
Distancemarkører, % af sætninger	1.7%	9.7%
Engagementsmarkører, % af sætninger	2.9%	0.0%
Kriteriemarkører, % af sætninger	12.0%	2.8%
Vurderende adverbier, % af sætninger	18.3%	15.3%
Kompositionsmarkører, % af sætninger	6.3%	5.6%
Brugerord -----		
1) Han-ord	0.3%	
2) Hun-ord	0.2%	

Man kan herefter teste følgende: *Ida rejste til Tanssylvanien. »Transsylvania« har 14 bogstaver. Nogle bogstaver kaldes vokaler. Der er to vokaler i ordet plante. Hvidløg er en nytteplante.* SprogMagisterens reaktioner består her dels i en anmærkning om passiven kaldes, dels i en klage over de 'abstrakte' ord vokaler og nytteplante. Derimod kommenterer programmet ikke den besynderlighed, at teksten totalt mangler forståelig sammenhæng, skønt den er bundet sammen af ordgentagelser fra sætning til sætning.

Brugstekster

Det fremgår nok indirekte af det foregående, at SprogMagisterens evne til at vejlede skønlitterære forfattere har sine grænser. Den praktiske værdi ligger nok mere i forbindelse med 'brugstekster' af fx juridisk eller kommerciel karakter. Dette kan belyses ved et helt anderledes eksempel. Højesteretsdommen i sagen om de islandske håndskrifter (1966) begynder med denne sætning:

Den ved lov nr. 194 af 26. maj 1965 om ændring af fundatsen for Arne Mag-nussens Legat af 18. januar 1760 gennemførte ordning, hvorefter en væsentlig del af stiftelsens håndskrifter skal overføres til Islands Universitet, fandtes i forhold til legatet, der må anses som en i tilknytning til Københavns Universitet oprettet selvstændig stiftelse, hvis ret-tigheder må anses beskyttet efter grund-lovens § 73, at være en af denne bestem-melse omfattet tvangsmæssig afståelse.

Hvis denne sætning testes som 'cirkulære', udløser den fem skærbilleder. Nummer et rummer samme vurdering som første skærbillede af J.P. Jacobsen-teksten: *Strix. Sætningen er knudret. / Del sætningen op. Skriv den kortere og klarere.* Nummer to markerer *ændring af* og *tilknytning til* og bemær-

ker hertil: *Skjult(e) sætning(er) / For-mer med f.eks. »-ing« og »af« skal gøres til en sætning.* Skærbillede tre markerer gennemførte, skal, overføres, fandtes, må og anses. Kommentaren lyder *Hvad: Forvægt i sætningen. Forslag: Flyt et verbum frem, eller overser jeg et verbum tidligere?*

Det ses, at SprogMagisteren i dette tilfælde markerer sin egen usikkerhed. Han/hun/den har imidlertid ikke overset noget verbum, men opfatter til gengæld med urette gennemførte som et verbalt led.

Skærbillede fire markerer ordene overføres, fandtes, anses og anses. Kommentaren lyder: *Passiv. Forslag: Skriv om, så personer er grundled.* Skærbillede fem fremhæver stiftelsens, forhold, legatet, tilknytning, stiftelse, rettighe-der, bestemmelse, tvangsmæssig og afståelse. Kritikken af disse ord lyder: *Hvad: Abstrakt(e) ord. Forslag: Brug mere håndgribelige ord.*

Sætningen får ved en manuel (ikke-datamatisk) måling lix 122 – et uhyre højt tal, baseret på en meningslængde på 71 ord, hvoraf 36 er på mere end 6 bogstaver ($71 + 36 \cdot 100 / 71 = 121,7 > 122$). SprogMagisterens beregning giver 110, nemlig $70 + 28 \cdot 100 / 70$). Forskellen ligger i to allerede nævnte forhold, nemlig dels at programmet hverken udskriver eller medregner paragraftegnet, dels at ordet *nr.* og de seks talangivelser ikke 'udfoldes' til langord. Hvis man indtaster *nummer* og *ethundrede fire og halvfems* osv. plus *paragraf* i stedet for forkortelsen, tallene og paragraftegnet, bliver analysen naturligvis rigtig.

Sproglig bevidstgørelse

Bortset fra denne 'tekniske' mangel må man nok sige, at SprogMagisterens bedømmelse af den komplekse juridiske tekst svarer ganske godt til den kritik af administrationssproget, der udtrykkes i

publikationer som *Ping- og Pamper-sprog, Håndbog i Nudansk eller – og uden omsvøb tak!* Dataprogrammets fortrin frem for de nævnte bøger er naturligvis, at det ikke kun tjener til indlæring af gode sprogvaner, som forhåbentlig holder sig, når læseren skal til at skrive selv, men kan bruges direkte til kontrol af den enkelte tekst, evt. allerede mens den skrives.

Det er vigtigt at forstå, at antallet af de ovenfor demonstrerede analyseproblemer for SprogMagisteren delvis har sin baggrund i, at det netop har været forsøgt at vise, hvor problemerne opstår. Ved en daglig omgang med programmet i forbindelse med mindre problemfyldte tekster vil man komme til at erfare, at de fleste af Magisterens analyser er rimelige nok, og at hans/hendes/dens ændringsforslag er værd at

tage under overvejelse. Programmet kan altså bruges såvel til sproglig bevidstgørelse, fx i pædagogisk sammenhæng, som til arbejdet med at forenkle tekster, der skal nå en forholdsvis bred læerskare.

Manualen til SprogMagisteren slutter med en *Samlet analyse* af manualteksten selv. Det kan derfor være tillokkende at slutte her med at meddele hovedresultaterne af en analyse af den foreliggende artikel, som sikkert vil fremkomme Magisteren ret tung og abstrakt. Pladsen tillader desværre ikke at forklare alle de meddelte begreber; der henvises til SprogMagisterens manual og hans/hendes/dens hjælpefunktion!

Mogens Gradenwitz, f. 1928
fhv. seminarielektor,
cand. mag.

Nordisk Liv og Ulykke

Som barn syntes jeg, at navnene på forsikringsselskaber var underlige. Men nogle af dem var meget træffende: 'Hånd i Hånd' var da i hvert fald en symbolik, som selv et barn kunne forstå. Det er 'Tryk' også. Så var der ét selskab, der hed 'Fjerde Sø'. Det forekom sært.

Mere pågående var 'Nordisk Liv og Ulykke', 'Kgl. Brand' og 'Almindelig Brand'. Lidt besynderlige betegnelser, selvfølgelig fordi der er underforstået en del, fx at det drejer sig om forsikring mod det, der kan true livet, de ulykker og brande, man kan rammes af osv. Men Kgl. Brand er nu alligevel et sært udtryk, ligesom det norske 'Storebrand'.

Så er der de latinske og latiniserede udtryk: Hafnia, Baltica og (senere) Danica; det sidste hed tidligere Statsanstalten for Livsforsikring. At bruge 'anstalt' om en sådan virksomhed er unægtelig en hilsen fra gamle dage: 'Min mand er på statsanstalten' – ikke umiddelbart indlysende.

Forkortelser rummer ikke mange oplysninger om virksomhedens art. MLU lød mere mundret end Mejeriernes og Landbrugets Ulykkesselskab, men med mellemstationen 'Topsikring' gik man alligevel over til det mere fanfareagtige 'Topdanmark'. PFA bruges i dag af mange, der ikke ved, hvad bogstaverne står for.

Nogle af selskaberne var oktrojerede – igen et mærkeligt ord, lånt fra fransk og i familie med autoriserede. Det mystiske affandt man sig i øvrigt med; og det hørte åbenbart til, at noget så alvorligt som livsforsikringsselskaber havde navne, man ikke forstod: 'Den gjensi-

dige Forsikringsforening for Tjenestemænd', 'Det Kjøbenhavnske Reassurance-Compagnie' osv.

Selskabernes sproglige problem er naturligtvis, at navnene gerne skal være indbydende, men alligvel ikke så let kan skjule, at virksomhederne beskæftiger sig med meget af det, man for enhver pris ønsker at undgå. Om man så vælger latinske gevandter eller særegne hjemlige koncentrer, kommer ud på ét. 'Hellere rask og rig end syg og fattig', hed det i en revyvisse. Det kan vi, og så-mænd også de kriseramte forsikringsselskaber, skrive under på!

Jørn Lund

Det gule sprog

Kancellisproget lever stadig. Men nu mest i sit vrængbillede. Som afskrækkende eksempel. Især blandt os medieskribenter. Både professionelle tekstforfattere og journalister. Men også blandt mange frie skribenter. Og skønlitterære forfattere.

Kancellisproget er kendetegnet ved at have mange ord mellem punktummerne. Blandt andet. Derfor flourer den tro at sproget bliver bedre med få ord mellem punktummerne. Også selv om punktummet står midt inde i en sætning. Som så faktisk bliver sværere at forstå. I den tro at en sætning er lig med dét der står mellem punktummerne. Det er det ikke.

Dette sprog er mest udbredt i reklamesproget og den såkaldt »gule presse«. Derfor kalder jeg det »det gule sprog«. Eller »punktumsproget«. Punktum.

Hurtige klip

De tre ovenstående afsnit er et eksempel på *det gule sprog*. De superkorte punktummer, eller *perioder*, minder meget om den tendens vi ser i mange amerikanske action-film: for at skabe indtryk af tempo og bevægelse får det enkelte klip, den enkelte synsvinkel, ikke lov til at stå mere end et par sekunder, så skifter vinklen igen. Det giver en staccatoagtig »læsning«: kø, stop, skift. Kø, stop, skift.

Punktumsproget eller det gule sprog fungerer på samme måde. Og ligesom på film kan det afsnubbede, kortfattede i sig selv være en del af 'tekstens' udtryk og dermed have en helt bestemt mening; men det bliver galt hvis man tror at al-

ting bliver bedre når det udtrykkes i »korte klip«.

Reklamesproget

Reklamesproget er det hurtige sprog. Derfor optræder de korte perioder til overflod her, som i Carlsberg/Irmas julekonkurrence fra 1992:

»Carlsberg og Irma gi'r dig chancen for at vinde et vintereventyr for to. En uge til Julemandens Grønland med rejse og ophold betalt. For at deltage skal du blot nyde en kold Julepilsner. Lade din poetiske åre flyde, og så skrive et digt om smagen af Carlsberg Julepilsner (max. 6 linier). En dommerkomité vil udvælge det mest inspirerende digt blandt de indsendte forslag. Skriv digtet med blok-bogstaver på kuponens bagside. Vinderen får direkte besked. Digtet skal være Carlsberg i hænde senest den 15. december 1992. Præmien kan ikke omsættes i kontanter.«

(Carlsberg-etiket december 1992. Antal ord pr. punktum: 10,1 i gennemsnit.)

Næsten alle firmaer holder reklamesprogets punktumstil i deres reklamer – stik imod det sprog de samme firmaer bruger i deres »egne« tekster, fx i deres forretningsbreve.

Det giver for det første et meget blandedt indtryk af firmaets stil, for det andet er det med til at underminere reklamesprogets troværdighed.

En traditionsbundet bank som Den Danske Bank udtrykker sig i en af sine seneste reklamekampagner fx sådan:

»Service er ikke, hvad det var i gamle dage

Der er ikke meget, der er, som det var.

Menneskene lever og handler anderledes. Teknikken er anderledes. Hele verden er forandret. Og Den Danske Bank er det naturligvis også.

I gamle dage var der bedre tid. Der var altid personlig service – og måske en sludder – uanset om det var hos købmanden, på tankstationen eller i banken. Det var hyggeligt.«

(...)

(Antal ord pr. punktum i hele reklamen: 8,7 i gennemsnit)

Måske er det for at præsentere den ny filosofi i små bidder, i håb om at den så bedre glider ned. Men den er svær at sluge – også rent sprogligt. For det er en misforståelse at tro at så korte perioder er mere læsbare. For slet ikke at tale om mere læseværdige.

Børnesprog?

Reklamernes kort-korte punktummer ligner sproget hos en del børnebogsforfattere. Også her blomstrer misopfattelsen af læsbarhed som: jo flere punktummer jo bedre.

Derfor vokser mange børn op med punktumsproget, som her i en historie om nogle børn i fodboldkamp:

»Nu fór Mikkelt efter bolden. Han skulle lige til at skyde. Så var Uffe der. Han skød for næsen af Mikkelt. Der var mål! Mikkelt blev sur. Han gav Uffe et puf i ryggen.

Uffe havde været lige ved at falde over en sten. Så han faldt, da Mikkelt gav ham et puf. Han lå, så lang han var.

Sara og Mikkelt løb om kap efter bolden. Sara var foran. Men Mikkelt var tæt på hende.

Han nåede hende, da hun tog bolden op. Hun klemte den ind til sig.

Mikkelt hev i den.

Han var ved at få den fra hende. Så råbte hun: »Pas på! En hveps! Den flyver lige over dig!«

Mikkelt blev så bange, at han slap bolden. Sara smed den hen mod Uffe.

Han havde slået knæet og sad og holdt på det.

»Æv, bæv!« råbte Sara. Der er ingen hveps. Jeg sagde det kun for at narre.«

(Esther Skiver: »Uffe og Sara får en ven«. Gyldendal 1987.)

Hvem siger at børn ikke kan læse, forstå og værdsætte sammenhængende sætninger af naturlig længde, det vil sige nogle lange og nogle korte?

Det gule sprog er et indskrænkende sprog – både for børn og voksne!

Død over LIX'en

Baggrunden for det gule sprogs opståen ligger sandsynligvis i en skamridning af de LIX-målinger som er blevet brugt som ukrudtsmiddel mod cancellisprogets snørklede, *fortune* sætninger.

Den svenske »opfinder« af LIX (= LæsbarhedsIndex), C.H. Björnsson, gør selv udtrykkelig opmærksom på at LIX kun måler *symptomerne* på en teksts sværhedsgrad.

LIX var ment som en *let* måde at beregne en teksts sværhedsgrad på. *For* let, viser det sig tit. Især når det drejer sig om sætningerne: LIX'en beskæftiger sig overhovedet ikke med sætninger, men udelukkende med *hvor mange ord der står mellem punktummerne*, altså med *perioderne*, som er en rent grafisk enhed, mere end en grammatisk.

Dét har ført til nogle skæbnesvangre fejlslutninger.

For det første har Björnsson aldrig sagt at jo kortere en periode er, jo mere læsbart er sproget. Han siger ikke at en periodelængde på 20-25 ord i gennemsnit er svær. Skribenter der anstrænger sig for at holde sig på 10-15 ord mellem punktummerne – i læsbarhedens navn – har altså misopfattet LIX'ens regler.

For det andet regner Björnsson med periode-længde ud fra den betragtning at den *statistisk* set ofte falder sammen med en sætning.

Dét har ført til den kortslutning hos mange at en sætning er lig med det der står mellem to punktummer (eller punktumlignende tegn). Og dermed til at jo kortere punktummerne er, jo kortere er sætningerne, og jo mere læsbart er sproget.

Er det den opfattelse der får en ord-ekvilibrist som Dan Turéll til at skrive sådan i en kronik om turnélivet?:

»Og ansigterne. Efter tilpas lang tid flyder også de sammen, *de man møder.

De altid så umenneskeligt flinke DSB-kontrollører. Damerne (og her-
rerne) bag disken i den kiosk, hvor man kun handlede den ene gang i sit liv. De skiftende taxichauffører man kun *lige* når at få en begyndende samtale i gang med. De (oftest) unge og smilende uniformsklædte piger i receptionerne, der i hastig rækkefølge modtager og udleverer nøgler af en vis tyngde. *De der ustandselig serverer – og *må* servere – det ene og det andet for én. *De der henter og bringer, *de der siger velkommen og tak for i aften, *de der har en blomst med.«

(...)

Politiken, 27/12 '93. *'erne er mine. I øvrigt ved jeg selvfølgelig ikke om det er D.T. selv eller en evt. indskriver af hans tekst der står for 'de'formerne)

De * -markerede 'de'er skal jo være

'dem', da de alle er genstandsled for 'møder'.

Det er oplagt at slutte at det er *teg-
nene* der her styrer forfatterens sætningsopfattelse: at hver gang der står et pausetegn, begynder der en ny sætning. Det viser dette eksempel i hvert fald klart at der ikke gør.

Derfor: glem alt om LIX og tænk i *hele sætninger* i stedet for.

LIX kender ikke forskel på bagvægt og forvægt

Hvis vi endelig skal tale om svære sætninger, er det udsagnsleddets placering i en (hel)sætning der bærer en stor del af sværhedsgraden: en sætnings kerneled er udsagnsleddet; et 'punktum' uden et udsagnsled er slet ingen sætning, fx 'De altid så umenneskeligt flinke DSB-kontrollører'.

Når vi har helsætningens udsagnsled, har vi det faste holdepunkt. Det vil sige at jo før vi får det, jo før har vi den »knage« hele resten af sætningen hænger på.

Hvis der står (for) meget foran udsagnsleddet har sætningen *forvægt*, og vi skal huske meget inden vi får noget at holde fast i; derfor bliver sætningen sværere.

Et eksempel fra et forretningsbrev:
I.

»Da der imidlertid er andre forhold, som taler for det hensigtsmæssige i at afholde opfølgende møde, formentlig i uge 10, hvor vi vil fremlægge vore forslag til omfanget og karakteren af Deres engagement i den foreslåede etablering af et callcenter i Danmark, fastholder vi den skitserede tidsplan.«

Her kommer hovedudsagnsleddet, 'fastholder', efter tre bisætninger – som vi så skal holde in mente indtil vi kan koble dem på udsagnsleddet.

Hvis vi begynder med en hovedsæt-

ning, bliver sætningen lettere at forstå:

II.

»Imidlertid er der andre forhold, som taler for det hensigtsmæssige i at afholde opfølgende møde, formodentlig i uge 10, hvor vi vil fremlægge vore forslag til omfanget og karakteren af Deres engagement i den forestående etablering af et callcenter i Danmark, og derfor fastholder vi den skitserede plan.«

Eksempel II er lettere at læse fordi hele udsagnet begynder med en hovedsæt-

ning, som resten så hæfter sig bag på: den har bagvægt.

Men her vil en LIX-tælling endda regne den en tand sværere: 48 ord mellem punktummerne, på grund af det støttende bindeord 'og' jeg har sat ind før sidste sætning. LIX duer kort sagt ikke til at måle sætninger!

Det smitter

Det er min fornemmelse at det gule sprog breder sig. Det er blevet tidens stil.

Brugt som udtryk for tidens jag og overfladiskhed kan det også være et

rammende kunstnerisk udtryksmiddel, som når Peter Laugesen i en »X-Ray« i Information spidder tidens kultur(minister)debat:

»Godnat

Hun skulle slet ikke hedde kulturminister. Det skulle hende før heller ikke. Eller ham før hende. Eller nogen af dem før ham. Det skaber bare forvirring. Hun skulle være minister for kunst og sport. Det er hun også. Men det hedder hun ikke. Det gør det svært.

Hun har altid været der hvor fronterne var. Da det var kvindekamp. Da det var forurening. Da det var atomvåben. Det er det ikke mere. NU er det kultur. Hun mener kunst og sport. Eller gør hun. Hun er socialdemokrat. Det gør det ikke nemmere.

Det var de andre ikke. Måske sociologen men i hvert fald ikke kulturredaktøren og slet ikke maleren.

Men fronter er der nok af. En af dem går mellem kultur og kunst. De har hver sin fond. De er forskellige.«

(...)

(Information 17/2 '93)

Slip sproget løs

Men når flere og flere skribenter – langt ind i den seriøse presse og skønlitteraturen – i læsbarhedens navn presser deres sprog ind i punktumrytteriets spændetrøje og fyrer deres budskaber af i afsnubbede hik, så får vi skrifter der mister enhver læseværdighed – uden endda at blive specielt læsbare.

Ligesom Peter Laugesen er der selvfølgelig også andre forfattere der skriver imod punktumsproget.

Det diametrale modeksempel til punktumsproget giver Peer Hultberg, der i sine seneste romaner sprænger alle punktummer i en levende strøm af tanker og udsagn. Han springer simpelt hen mange punktummer over og lader sproget flyde ud over alle grænser:

»Ole Frölich voksede op hos sin mor i lejligheden lige oven over frøken Grønfeldts mælkeudsalg, hans mor havde forladt ham, den stakkel, og han var ikke klar over hvem hans far, og for den sags skyld heller ikke hans morfar, var. Hans mormor beklagede sig altid over at der var fodkoldt, for frøken Grønfeldt måtte holde butikken kølig, og der kom for resten også det forfærdeligste spektakel af flasker og mælkejunger, så han havde strenge instrukser om at når han skulle gå ærinder måtte han, under ingen omstændigheder, købe ind hos frøken Grønfeldt, han skulle gå hele vejen ned til forretningen ved krydset til Skivevej. Han kom i skole i august 45 og først da begyndte han at forstå, omend meget uklart, hvorfor drengene altid havde råbt tyskerunge efter ham på gaden. (...) Frøken Grønfeldt havde været næsten tre år i Sverrig under krigen og haft det som i et smørhul mens vi andre, en slægtning til hendes søsters mand havde overtaget forretningen i mellemtiden og så var hun altså kommet tilbage, de klarer sig sgu altid sagde hans mormor, og hun som ellers aldrig bandede.«

(Peer Hultberg: *Byen og verden*, Lindhardt og Ringhof 1992.)

Der er andre muligheder end punktumsproget – også i faglige tekster. Skriv grønt: dyrk den levende sætning.

Kirsten Rask, f. 1951

Cand.mag.,

free-lance sprog- og filmkonsulent.

Forfatter til *Brevbogen* (1992) og *Det gule sprog* (1993), begge udgivet på forlaget Grafisk Litteratur.

VÅS, VRØVL og SLUDDER

Når dansklærere retter fejl i danske stile, har de et helt arsenal af forskellige fejltyper som de kan finde, registrere og tælle op: endelsesfejl, fx *verdenen mangler ånd*, r-fejl, fx: *agument*, at terroriserer, stumme bogstaver, fx: *de er til gengæld godt udrustet*, dobbeltkonsonant, fx: *fatigdom*, *erfarringer*, bogstavforveksling, fx: *nødvændigvis*, *sympol*, sammensatte ord fx: *forbrugs goder*, fejl i fremmedord, fx: *generalt*.

Og der findes også grammatiske fejltyper: stort eller lille begyndelsesbogstav, fx *danmark*, *det* eller *der*, fx *der er yderst asocialt kun at tænke på ...*, *sin* eller *hans* og *hendes*, fx: *han er bange for hvad der vil ske med sit liv*, og *eller at*, fx: *hvem gider og lave noget, når ...*, bøjning, fx: *familiens boligforhold er ikke god*, og restgruppen, fx *simpelthent*.

Formuleringsfejl

Det mærkelige er nu at der slet ikke er den samme høje grad af bevidsthed om formuleringsfejl og dårlige formuleringer. Der er nok nogen der på syntaksens område taler om anakolutier, dvs. sætninger med fejl i den syntaktiske konstruktion, fx *Han var mindre end han kunne nå op til hende*, ufuldente sætninger, fx *Da han kom. Alle gik med det samme*.

Men der findes mig bekendt ingen beskrivelser af fejl i formuleringen af hele sætninger og afsnit. Og det ville der ellers være meget brug for, både i undervisningen, hvor lærerne skal lære eleverne at undgå fejlene, og ved eksamen, hvor bedømmerne skal afveje hvor meget en fejl trækker ned på karakteren.

Prøv fx at beskrive typen af fejl i dette eksempel!

Til sidst konkludere Carsten Jensen med en kritik af den udvikling, de gamle eventyrer medførte, da hele verden blev opdaget. som medførte at alle byer fik nogle veje eller gader med ubetydelige navne, der førhen ikke eksisterede, men kun bestod af små flækker, der var beboet af datidens urbefolkning.

Det kan man næsten ikke, og det gør jo både undervisning og bedømmelse meget mere usikker. Hvor mange fejl er der fx i dette stykke? Og hvor alvorlige er de?

I denne artikel vil jeg forsøge at beskrive forskellige typer af formuleringsfejl, og jeg vil kalde dem for *sludder* (sandhedsfejl), *vrøvl* (logiske fejl) og *vås* (semantiske fejl). *Vås* er ytringer som er meningsløse, *vrøvl* ytringer som har mening, men som er selvmodsigende, og *sludder* meningsfulde og sammenhængende ytringer som er åbenlyst usande.

Materialet og eksemplerne er hentet fra dette års studentereksamensstile, fra det emne der hed:

Den europæiske hjemløshed

Hvordan skildrer Carsten Jensen (tekst 1) forholdet mellem rejsedrømme og virkelighed? Kommentér kronikkens titel, *Den europæiske hjemløshed*.

Tekstgrundlaget i tekst 1 var uddrag af en kronik af Carsten Jensen.

Sludder – eller: sandhedsfejl

Sludder er ytringer som ganske åbenlyst ikke er sande om de forhold de ellers vel-

lykket henviser til, og er udsagn om.

Eksempel 1: *For at bevise overfor venner og bekendte, at man har været forskellige steder i verden, får man taget billeder af sig selv stående foran monumenter. Disse monumenter er blot opstillet som en dokumentation af ens tilstedeværelse.*

Det må være usandt – efter alt hvad jeg ved om verden – at de græske tempelruiner kun er opstillet for at dokumentere at nogle turister har været i Grækenland.

Eksempel 2: *I teksten beskrives der to forskellige opfattelser af virkeligheden hos det moderne menneske. De kan opfattes som to »verdener«, hvoraf den ene kaldes Utopia og den anden »Virkeligheden«.*

I teksten beskrives der to forskellige opfattelser af virkeligheden hos det moderne menneske. De kan opfattes som to "verdener", hvoraf den ene kaldes Utopia og den anden "Virkeligheden".

Her er det meget let at konstatere at det er noget sludder. Det er nemlig et ukorrekt referat af hvad der står i teksten. Hos Carsten Jensen er *Utopia* og *virke-*

Sludder – sandhedsfejl

er ytringer som ganske åbentlyst ikke er sande om de forhold de ellers vellykket henviser til, og er udsagn om, fx:

De græske templer er blot opstillet som en dokumentation af turistens tilstedeværelse.

ligheden mærkelig nok det samme, og står i modsætning til den indbildte verden. Ordet *utopi* betyder jo ellers, hos alle andre mennesker end Carsten Jensen, 'en forestillet, ideel, men ikke virkelig verden'. Men Carsten Jensen har åbenbart fået en så stor poetisk licens at han kan lade ordene betyde det modsatte af hvad de betyder i ordbogen; og det har eleven der har lavet referatet, ikke opdaget.

Vrøvl – eller: logisk fejl

Vrøvl er ytringer der ikke tæller som udsagn om noget de ellers vellykket henviser til, fordi de logisk set er usammenhængende, paradoksale eller selvmodsigende.

Eksempel 1: *Forholdet mellem rejse-*

drømme og virkelighed beskriver Carsten Jensen som to vidt forskellige ting.

Det er noget vrøvl fordi det er en selvmodsigelse at ét forhold mellem to ting, i sig selv skulle være to forskellige ting. Meningen må være at 'drømme' og 'virkelighed' er to forskellige ting.

Eksempel 2: *Et forhold vi passivt ja næsten apatisk overværer idet vi selv er ved at drugne i den samfundsskabte virkelighed, langt fra vores egneddrømme. Vi lever i en forestillingsverden der opfylder vore umiddelbare behov, og søger tilflugt i samfundets bedøvende krav*

om skole og arbejde, men drømmer altid om i morgen.

Det må være noget vrøvl at vi på én gang skulle kunne *drugne i den samfundsskabte virkelighed* og *Vi lever i en forestillingsverden*.

Det må også være usammenhængende at sige at *en forestillingsverden opfylder vore umiddelbare behov*, det er vel kun den virkelige verden der kan opfylde vores behov for mad og drikke. Man bliver næppe mæt af en reklame for spaghetti.

Eksempel 3: *Virkeligheden eksistere, de kan vi desværre ikke benægte, men man fortæller dog sjældent herom. Alle steder har en »anden« side, denne side er det måske ens overalt, og måske er det denne side som udgør den virkelige virkelighed? Virkeligheden kan være grunden til at nogle mennesker opfatter det at rejse som formålsløst i dag. Hermed menes, at man pludselig føler afmagt og passivitet overfor omverdenen, og derfor forbliver i sine rejsedrømme. Man opretholder drømmen/ideen, og lader medierne overtage den aktive del af en selv.*

Vrøvl – logiske fejl

er ytringer som ikke tæller som udsagn om det de ellers vellykket henviser til, fordi de logisk set er inkonsistente, paradoksale eller selvmodsigende, fx:

Der stod to pilskallede mænd og hev hinanden i håret.

Det er noget vrøvl at skrive at virkeligheden har to sider, hvoraf den ene er mere virkelig end den anden. Det er nu helt umuligt herefter at forstå hvilken af de to sider der henvises til i sætningen: *Virkeligheden kan være grunden til at*

nogle mennesker opfatter det at rejse som formålsløst i dag.

Det giver heller ikke megen mening at der skulle være sammenhæng mellem at *Man opretholder drømmen/ideen* og at *Man lader medierne overtage den aktive del af en selv*. Dette forudsætter at 'medierne' er det samme som 'ens rejsedrømme', og at 'drømmen' er 'den aktive del af en selv'. Spørgsmålet er hvad det i det hele taget vil sige at *medierne overtager den aktive del af en selv*. Det er vist noget vås.

Vås – eller: semantiske fejl

Vås er ytringer som slet ikke giver mening, fordi afsenderen med ordene ikke vellykket henviser til ting og forhold i nogen situation, og fordi ordene hverken kan tolkes bogstaveligt eller forstås som billedlige udtryk (metafor eller metonymi).

Eksempel 1: *I Utopia – intetsteds lever turisten i den moderne teknologiske verden med sine rejsedrømme. Hans længsel efter at rejse, skyldes længslen efter eventyr »dvs. mellem bevægelsen i rum og forandringens ånd, mellem indre og ydre«.*

Man kan ganske simpelt ikke tillægge det nogen mening hvis man opfatter at der står: *længslen (...) mellem bevægelsen i rum og forandringens ånd, mellem indre og ydre«*. Man kan ikke have en *længsel mellem noget*. Og det giver heller ikke nogen mening hvis man læser at der står: *eventyr »dvs. mellem bevægelsen i rum og forandringens ånd, mellem indre og ydre«* for man kan ikke have: *eventyr det vil sige mellem ...* Og man kan ikke sideordne *bevægelsen i rum og forandringens ånd*; meningen er forøvrigt (det er jo et citat) *forandringen i ånd*, og det ville jo give bedre mening.

Eksempel 2: *Vi accepterer istedet stilti-*

ende at man giver os en stakket frist af friheden. Men spørgsmålet er om det overhovedet er friheden og drømmen vi smager på når man forlader sit hjemlige traume for at boltre sig i en fremmed kultur? Rejsen, opbruddet med hverdagen, det er det der skal tilføje os den tiltrængte fornyede energi.

Vås – semantiske fejl

er ytringer som slet ikke giver mening, fordi afsenderen med ordene ikke vellykket henviser til ting og forhold i nogen situation, og fordi ordene hverken kan tolkes bogstaveligt eller forstås som metafor eller metonymi, fx:

Hans længsel skyldes længslen mellem bevægelsen i rum og forandringens ånd.

Det er noget vås at tale om en *frist af friheden*. Ordet *frist* betyder: 'tidsrum inden for hvilket noget skal ske', men 'friheden' er jo ikke noget der skal ske (en overgang), det er en tilstand eller kvaliteten af en tilstand.

Det er umiddelbart noget vås at skrive *vi smager på friheden*, for 'friheden' kan ikke spises, og det er forudsætningen for at vi kan 'smage på' det.

Det er umiddelbart noget vås at skrive: *man forlader sit hjemlige traume*. Ordet *traume* betyder oftest: 'stærk psykisk oplevelse og påvirkning med skadelige følger'. Det giver således ikke nogen mening at *forlade et traume*, for en – eventuelt ubevidst – psykisk realitet befinder sig ikke i rummet.

Det er noget vås at tale om *sit hjemlige traume*; det skulle forudsætte at man kan skelne mellem hjemlige og fremmede traumer, og det kan man ikke.

Metafor og metonymi

Nu findes der imidlertid afvigelser fra den normale brug af sproget som ikke betragtes som fejl, men tværtimod som fine og kunstneriske – som stilfigurer. Næsten alle stilfigurer falder ind under de to kategorier metafor og metonymi.

Metafor (ombyttet benævnelse) er en ytring hvor afsenderen effektivt og vellykket henviser til komplekse ting og forhold i en ukendt sammenhæng, med ord som normalt, i andre, mere kendte og simple sammenhænge, henviser til ting og forhold som ligner det der skal omtales.

Eksempel: Forside på Ekstra Bladet 12/3 1986, med billeder af Schlüter og forskellige ministre: *Ministermassakre*. I stedet for at Ekstra Bladet, fx med ordene *regeringsomdannelse* eller *ministerudskiftning*, henviser til at statsministeren, Poul Schlüter, har udskiftet fem af sine ministre, bruger bladet ordet *ministermassakre*, fordi de synes, og gerne vil give læserne den opfattelse, at Schlüter på området 'regeringslederens arbejdsopgaver' har handlet på en måde der har ligheder med det der på 'den voldelige konflikts' område hedder *massakre*.

Metonymi (forskudt benævnelse) er en ytring hvor afsenderen vellykket henviser til omfattende og komplekse ting eller forhold i én sammenhæng, ikke med de ord der normalt henviser til dem, men med ord som henviser til andre ting og forhold fra samme sammenhæng, som i tid og rum (og kategori) er tæt forbundet med det der skal omtales (som fx er dets dele, elementer eller årsager).

Eksempel: I Grundtvigs sang *Velkommen i den grønne Lund* forekommer sætningen: *den danske Mund/ har til Sang og en Tunge*. I stedet for at Grundtvig, fx med ordene *danskerne* og

kan synge, henviser til at danskerne godt kan synge, bruger han ordene *den danske mund* og *har en tunge*, fordi han ved at når danskere synger, gør de det med bl.a. munden og tungen.

Metonymi – forskuet benævnelse

er en ytring hvor afsenderen vellykket henviser til omfattende og komplekse ting eller forhold i en sammenhæng, ikke med de ord der normalt henviser til dem, men med ord som henviser til andre ting og forhold fra samme sammenhæng, som i tid og rum (og kategori) er tæt forbundet med det der skal omtales (og som fx er dets dele, elementer eller årsager), fx:

*De stemte efter hoveder, ikke efter
hoveder*

En særlig form for metonymi kaldes enallagæ (omflyttet beskrivelse). En enallagæ er en ytring hvor afsenderen knytter kvaliteter, der beskrives ved til-lægsord, til en anden genstand i den omtalte situation end den de egentlig hører til.

Eksempel: *Gå din dumme vej!*

Meningen er selvfølgelig ikke at 'vejen er dum', men at 'du er dum, og derfor skal du gå din vej'. Man kan sige at det forkorter udtrykket, men det kan også få en vis komisk effekt.

Hvordan tolkes stilfigurerne?

Metaforer og metonymier er faktisk en slags brud på reglerne for normal henvisning og udsagn, og de kan således minde om vās. Men de giver god mening. Læserne forstår meningen med metaforer og metonymier fordi de går

ud fra at ytringen alligvel er sand og relevant. Tolkningprocessen består af to faser: først opgiver modtagerne den ordrette læsning, og så leder de efter og finder den overførte betydning.

Modtagerne ved med deres baggrundsviden om emnet, at den ordrette læsning ikke kan være den der er ment, enten fordi den ikke er sand (altså at Ekstra Bladet ikke har ment at Schlüter har dræbt fem ministre), eller fordi den ikke er relevant (det ville ikke være relevant hvis Grundtvig påstod at der fandtes både en dansk og en fransk mund på den samme person, eller at danske og franske munde var forskellige).

Men modtagerne går altid ud fra at teksten alligevel giver en for dem relevant mening, og derfor leder de i hvad de allerede ved om den omtalte situation, efter hvilken for dem relevant mening ytringen da kan have (altså: Ekstra Bladet må mene 'udskiftning på en brutal måde' i stedet for 'massakre' for det vil være et argument for at kritisere Schlüter politisk. Og: Grundtvig må mene: 'danskerne har fået vilje og lyst til at mødes og synge' i stedet for 'den danske mund har en tunge til sang', for alle munde, og ikke kun en dansk mund, har tunger, og alle mennesker der har tunger kan synge, så den ordrette mening ville ikke være relevant.

Hvorfor bruges stilfigurerne?

Afsendere bruger metaforer for mere overbevisende, effektivt og virkningsfuldt (end med normal brug af ordene) at overføre den information om komplekse og ukendte situationer som de ønsker. Afsenderen (Ekstra Bladet) forklarer det ukendte (Schlüters hensynsløshed) fra det komplekse område (regeringens førelse), med ord for det kendte (grusomhed) i det simple område (voldelig konflikt). Ekstra Bladet kan – næsten uden at læserne opdager det – få

pådukket dem den opfattelse af Schlüters regeringsomdannelse, at den er brutalt gennemført. De behøver ikke at argumentere for det. Holdningen overføres i og med læserne overhovedet forstår hvad mening udsagnet har.

Afsendere bruger metonymier for mere overbevisende, økonomisk og konkret anskueligt (end med vanlig brug af ordene) at overføre den information om komplekse og uoverskuelige forhold, som de ønsker. Grundtvig kan kort og fyndigt med de anskuelige og konkrete *mund* og *tunge*, overføre information om det yderst abstrakte forhold at organiseringen blandt bønder i Danmark er ved at ændre sig således at de mødes mere end tidligere, til kulturelle og politiske møder, bl.a. på grund af sangen på møderne.

Hvorfor opfattes vrøvl og vås ikke som metafor eller metonymi?

Prøv nu at se på følgende eksempel, som har været analyseret før. Er det genuint vås, eller er det kunstneriske metaforer og metonymier, som gør tekstens overbevisningskraft større?

Eksempel: *I teksten beskrives der to forskellige opfattelser af virkeligheden hos det moderne menneske. De opfattes som to »verdener«, hvoraf den ene kaldes Utopia og den anden »Virkeligheden«.*

Ordet *de* henviser til *to opfattelser af virkeligheden*, så der står i den anden sætning: *De to opfattelser af virkeligheden kan opfattes som to »verdener« som kaldes Utopia og Virkeligheden.* Dette er noget vås (dvs. det giver ikke mening). Hvad kan afsenderen mene med at *en opfattelse opfattes som en verden*? Man vil ikke kunne skelne mellem begreberne 'opfattelse' ('bevidsthed om') og 'virkelighed' ('verden') hvis begrebet 'opfat-

telse' både kan kaldes *opfattelse*, *verden* og *virkelighed*, og det bliver det jo i det citerede stykke.

Her er der ingen mulighed for at opfatte udtrykket »verdener« som en metafor, dvs. som en ord fra det kendte område som skal belyse den komplekse sag fra det ukendte område, for det er det samme område, nemlig 'erkendelsesteori', både *opfattelse* og *verden* er taget fra.

Metafor – ombyttet benævnelse

er en ytring hvor afsenderen henviser til komplekse ting og forhold i en ukendt sammenhæng, med ord som normalt, i andre, mere kendte og simple sammenhænge, henviser til ting og forhold som ligner det der skal omtales, fx: *Ministermassakre* (om Schlüters regeringsomdannelse i 1986).

Ordet *verdener* kan heller ikke opfattes som en metonymi, hvor afsenderen belyser det omfattende og komplekse ved at henvise til en del, for de to ting, 'opfattelse' og 'verden' er ikke dele af hinanden og ikke nære i tid, rum eller kategori – de er netop kategorimodsætninger, og altså fjerne fra hinanden i kategori.

Om nogle eksempler kan man således klart sige at det er vås, og ikke en metafor eller metonymi. Der er tale om meningsløse ytringer.

Dårlige metaforer og metonymier

Men der er andre eksempler hvor man kommer mere i tvivl.

Eksempel 1: *Vi accepterer istedet stiltiende at man giver os en stakket frist af*

friheden. Men spørgsmålet er om det overhovedet er friheden og drømmen vi smager på når man forlader sit hjemlige traume for at boltre sig i en fremmed kultur? Rejsen, opbruddet med hverdagen, det er det der skal tilføje os den tiltrængte fornyede energi.

Det er stadig noget vās at tale om en *frist af friheden*. Ordet *frist* betyder: 'tidsrum inden for hvilket noget skal ske', men 'friheden' er jo ikke noget der skal ske, det er ikke en overgang, og man kan ikke flytte betydningen af ordet *frist* fra området 'tilstand' til området 'overgang', for det kan næppe betegnes som to forskellige områder.

vi smager på friheden kan godt opfattes som en metafor; på det komplekse område 'livserfaring', bruges ordet *smage* (fra det simple område 'sansning') til at betyde: 'får lov til, for en kort tid, at opleve for at vurdere det'. Dette er altså en vellykket metafor.

man forlader sit traume kan godt opfattes som en metafor; i den omtalte komplekse situation ('psykiske begivenheder') betegner man med ordet *forlader* (som er hentet fra det simple område 'bevægelse i rummet') at personen 'glemmer' eller 'kommer over' det psykiske traume. Den er ok, men næppe særlig oplysende eller effektiv som informationsoverførsel, for meningen skulle jo nok være noget i retning af: *når vi ved at rejse prøver at blive fri af de traumer vi har fået derhjemme*. Og det er der jo ikke en kat der forstår, så det må betegnes som en uheldig og vildledende metafor. Det vil således falde ind under definitionen på vās.

sit hjemlige traume er en enallagæ, som ikke kan opfattes som andet end komisk; meningen må skulle være: *traumet som vi har fået derhjemme*. Her er det helt klart at det ikke er en kort og fyndig formulering, men blot og bar

ubehjælpssomhed. Det er en mislykket metafor.

Man må således på grund af sammenhængen skønne om en umiddelbart meningsløs ytring er en vellykket metafor, en mislykket metafor, eller det rene vās.

Enallagæ omflyttet beskrivelse

er en ytring hvor afsenderen knytter kvaliteter til en anden genstand i den omtalte situation end den egentlig hører til, fx:

Gå din dumme vej!

Dansklærere

Den der skal rette stile har brug for begreber for forskellige typer af fejl, dels for effektivt at kunne undervise i hvorledes man undgår dem, dels for retfærdigt at kunne sammenligne og vurdere stilene.

Der findes på staveområdet et fintmasket sæt af kategorier, men der findes på området for formulering af meningsfuld sammenhæng, næsten ingen. Derfor har jeg her foreslået at man skelner mellem *sludder*, vellykkede, men åbenlyst usande ytringer, *vrøvl*, logisk inkonsistente ytringer, og *vās*, meningsløse ytringer. De tre ord bruges vist normalt som nogenlunde synonyme, men det er vigtigt for dansklæreren at skelne mellem de tre begreber, for det er forskellige elever der laver de forskellige fejl, de kræver forskellige pædagogiske strategier, og de skal vurderes forskelligt.

*Ole Togeby, f. 1947,
professor,
dr. phil.,
Aarhus Universitet.*

Desværre

Desværre er et lille ord hvormed den talende – eller skrivende – meddeler at den oplysning han kommer med, er ubehagelig for ham selv: »Jeg har *desværre* mistet mine solbriller«. Eller at en meddelelse eller et krav er ubehageligt for den talende fordi det er ubehageligt for den han taler til: »De kan *desværre* alligevel ikke få fri på fredag«, »*Desværre* bliver du nødt til at betale for to dage ekstra«.

Desværre er altså et medfølelsens biord.

Men børnene bruger *desvære* på en anden måde: »Tag nu og læg dine sager på plads!« »Det har jeg *desvære* gjort.« Det er ikke bare udtalen der er en anden: »Har du nu ryddet op på dit værelse?« »Ja, *desvære*!« Hvad ligger der i det? I al fald ikke medfølelse!

Det barnlige *desværre* bruges nok, ligesom det voksne *desværre*, for at markere at det her er ubehageligt for den der tales til: »Du bliver *desværre* nødt til at vaske op alene i dag«, »Ja, vi har *desværre* spist alle æbleskiverne inden du kom«, »*Desværre* er her ikke plads til dig«.

Men forskellen er at *desværre* ikke angiver at ubehaget har bredt sig til den talende, faktisk tværtimod! Med sit *desvære* signalerer barnet at det er glad for at kunne komme med en for modtageren ubehagelig meddelelse eller et rigtig nederdrægtigt forlangende. Det kan være en direkte ondskabsfuldhed: »Vi kom *desværre* til at pifte din cykel«, det harmløse drilleri: »Ja, det er jo *desvære* dig der skal rydde op i dag«, eller den triumferende selvretfærdighed: »Nu må du altså se at få ordnet dine lek-

tier!« »Det har jeg *desværre* gjort«.

Det er såmænd lige ved at *desværre* betyder 'heldigvis'.

Erik Hansen

En fars kvaler 1993!

Den gamle sad og lyttede interesseret til datterens begejstrede beretninger fra de nys overståede ølejr med de henholdsvis betegnelser: Familie ø-lejr og ungdoms ditto.

Det havde været total succes med grine flip og aftensang og anden morskab, samt diverse udflugter med de mindre-årige deltagere. Se, så meget havde han jo fattet, den gamle – men da beretningen så skred frem med udtalelser, som på en eller anden måde skulle dække, hvad der skete på ungdomsdittoen, måtte han be' om hjælp fra de øvrige familiemedlemmer.

Jeg mener – udtryk som *knæhøj karse*, *fast arbarde mand*, *post* eller *tog til tiden mand*, *bred ymer* og lignende normale udtryk fra folkeuniversitetet – ka' jo enhver over åndsamøbestadiet jo sagtens forstå, men når datteren midt i ungdomsdittoen snupper sig en *total stener*, tror man i et chockeret øjeblik at de begyndte at kyle med sten efter en eller anden sagesløs forbipasserende – eller at de måtte spise sten på grund af akut fødevareangel – og så viser det sig at det vist nok nærmest dækker den delvist bevidstløse, med tømmermænd befængte sløvhed, der indtraf efter noget *kæmmmepe fedt* natteroderi af en slags.

På et eller andet tidspunkt tog samme datter sig en *kæmmmepe griner*, hvilket, efter lidt forsigtig spørgen, ikke dækker over noget, hun havde gaflet fra en anden, men blot betyder, at hun har haft det overdådigt morsomt. Senere da talen falder på et muligt emne til lidt kæresteri, får man at vide at han er *en total fed fyr*.

Det gamle går atter i chock, for hvad vil den lille splint på 38 kg dog med en fyr på flere hundrede ton. Ak ak – *total fed fyr* betyder i den situation blot, at det er et stykke overlækkert mandfolk – af hankøn, som muligvis ku' være interessant at dyrke lidt.

Efter lidt udspørgen af familiens pt. yngste teenager begynder det at gå op for den gamle, at der findes en hel del ord i den danske sprogskat, hvis mulige sammensætning han aldeles ikke er klar over. Efter at have overhørt flere samtaler mellem diverse højt begavede?! gymnasieelever (Helsing Gymnasium), fremgår det endnu tydeligere.

Enhver telefonsamtale må/skal? indledes *heiiin søødn!* – *ikk'* og vist nok afsluttes *heiiin heiiin søøddn – ikk'*. Udtryk som *ja klart* og *helt klart* og *jeear* (= ja) og *de' ve jar vildt gerne* eller *helt vildt gerne*, samt *vildt fed fest mand* m.fl. skal tilsyneladende indgå i enhver samtale mange gange – og *det er meget vigtigt*, at det hele udtales i et meget kælent stemmeleje, som ligner det en brunstig hankat anvender, når den lusker rundt i haverne om natten.

Nedenstående ordbog er lavet specielt til andre stolte (og uforstående) fædre, som behøver en sproglig håndsækning. Mødre synes mere intelligente, i hvert fald forstår de det meste næsten med det samme.

Fed

god, rar, dejlig, flink. *Kan* også betyde overvægtig.

Fedest

må nærmest forstås som en accept af et

eller andet udsagn. Her kan man roligt se bort fra anden betydning, som vi kender den fra egen lærdom om gradbøjninger.

Enorm/t

anerkendt gradbøjning af *fed fyr, mand* o. lign. Udeladelse heraf tyder på stærk afsvækket interesse.

Kæmmpe

anerkendt gradbøjning af forskellige begreber. Se også *Enorm/t*, med nogenlunde samme opgave.

Total

anerkendt gradbøjning af forskellige begreber. Se også *Enorm/t*, *Kæmmpe*, *vildt* og *helt vildt*.

Stener

udmattelse. *Total stener mand* = stivnet i dødlignende udmattelse på gr. af overdreven festligholdelse.

Griner

det lo vi meget af. *Kæmmpe griner* = meget morsom hændelse.

Æder

en æder = snippe en æder = tage lidt mad. *Kæmmpe æder* = man er meget sulten og spiser en del.

Voldæde

kæmmpe æder, se denne.

Flip

skejer lidt ud. Kun undtagelsesvis noget på en skjorte. *Flippe totalt ud* = blive godt arrig, eller blive meget begejstret. I særlige tilfælde: hjertekvababbelse på grund af totalt fed fyr (se denne).

Flippet

lettere skør.

Heiin

hej = dags, goddag el. lign. Antallet af i'er som indgår i ordet, sammen med graden af kælenhed, angiver samtidigt, hvor populær modtageren er hos den sprogbegavede.

Heiin heiin

Hej hej = farvel. Se også *heiin*.

Søddn

oprindeligt var det ordet *søde*, som de unge begyndte at anvende i tiltale, eks. Hej søde, tak søde o. lign. Da så dette hankatteklæne sprog opstod, var det ikke længere nok at sige søde, men f.eks. *heiin søddn - ikk'*, hertil svares naturligvis på samme måde *heiin søddn - ikk'*, hvortil indlederen fortsætter »goddagfasen« med et: *jeear ikk'!*.

Mega

kraftig understregning af et eller andet, eks. *Mega-enorm fed fest* = God fest med masser af gang i sagerne og mange bajere.

Nørd

fjols, gammelt udtryk for: han er dum som en dør o. lign.

Nørdet

eks. du er nørdet/hvor er du nørdet. - Udtrykker en mere positiv accept af modtageren, som nok er dybt åndssvag, men dog rimeligt afholdt. Fædre og så'n.

Dåååm

meget anvendt udtryk, til anderledes tænkende og lettere nørdet (se dette) fader.

Fyr

alm. accepteret udtryk for ung/ynge mand. - Ikke som nogen, især sønderjyder tror - en kastreret hankat.

Vildt

anerkendt udtryk for en vis interesse. Eks.: det vil jeg vildt gerne = Jeg vil gerne deltage, hvis der ikke kommer noget sjovere.

Helt vildt

anerkendt udtryk for ekstraordinær situation. Eks. helt vildt morsom = jeg grinede flere gange. Helt vildt sødt af dig at... = det var pænt af dig at...

Undertegnede er ikke sprogforsker, blot en stakkels fader til én eks-, to aktuelle og en kommende teen-ager og dermed leverandør til det danske skolevæsen gennem mere end to årtier, – uden at dette har medført tildeling af tapperhedsmedalje eller fortjenstmedalje i ædelt metal, med ret til at bære samme.

Bent Schjælde, f. 1938
ingeniør

En julegave, der varer hele året

– et årsabonnement på Mål & Mæle som julegave. Fire numre med orientering, belæring, debat og pjat om sproget og dem der taler det.

Når man tegner et gaveabonnement, får man 16. årgang nr. 4 med, således at der kan blive en pakke under juletræet ud af det.

Abonnementet bestilles hos
Elbro-Tryk
og koster 148 kr.

Fortsat god dag!

»Det var så maling, terpentin, to pensler og en rørepind. Var der andet jeg kunne hjælpe med?« »Nej tak, vi stopper her.« »Godt. Det bliver 238 en halv. Så må du have en fortsat god dag!«

Denne afskedshilsen, med *en fortsat god dag*, har bredt sig for alvor de sidste fire-fem år. Længst ude kan det være det engelske *have a good day* der ligger bag. Men det går jo ikke rigtigt at sige *hav en god dag*, for *goddag* bruger vi når vi mødes, ikke når vi skilles. Det kan man så sløre lidt ved hjælp af *fortsat*.

Den nye hilsen skyldes sikkert ønsket om at lægge noget personligt og oprigtigt i afskedshilsenen. Når vi mødes, siger vi *goddag* uanset hvad tid på dagen det er og uanset om vi virkelig ønsker at nogen får en god dag. *Farvel* er en tilsvarende formel, som absolut ikke mere er et ønske om god rejse til den bortdragende. Og *hej* er endnu mere indholds-

løst. Så er det vi får *en fortsat god dag*. Eller *fortsat god aften*, *fortsat god weekend* osv.

Man er i sin gode ret til at være irriteret over udtrykket.

For det første dette *fortsat*. Hermed har man sagt at dagen hidtil har været god. Et rigtigt tomt og veloplagt reklamesmil: Selvfølgelig er vore dage allesammen gode og fulde af succes. Jamen, det er irriterende eller direkte sårende at få stukket den ud, hvis man nu er midt i en rigtig forbandet dag hvor alting går galt, eller hvis man ligefrem har sorg.

For det andet er *fortsat god dag* for længst blevet ren rutine og kliché. Der ligger overhovedet ikke mere i det end i det gode gamle *farvel*, men det foregiver at være noget mere. Det er sproglig uredelighed og falsk hjertelighed.

Erik Hansen

Løsninger til Sprogviden

1. *Skrå* har faktisk alle disse betydninger; se selv efter i Ordbog over det Danske Sprog XIX, spalte 764-770.

2. en kopi, psalteren (Davids samler i det gamle Testamente), et psalter (harpeliggende musikinstrument), en akt, en kompliment, en præmis, en manual (håndbog), et manual (klaviatur).

3. *En drittel* er en tønde til smør; nu vægtmål for 50,75 kg.

En bog er et mål for papir = 24 (25) ark; 20 bøger = 1 *ris* papir.

Byte: mål for en informationsenhed med 256 mulige værdier, fx i en computer; 1 byte er ét tegn, fx et bogstav.

Ol betyder oprindelig 'stok', og var en pind af en længde så der kunne hænge 4 sneise sild på den.

Oksehoved er et mål for vin = 226,07 l.

4. *pløs*: vristlappen under snørebåndene på en sko; *laf*: den del af skeen som man putter i munden; *dorn*: lille spids metalpind til at slå søm i med; *bigt*: skriftemål; *kans* er samme ord som fransk og engelsk *chance* og har nogenlunde samme betydning. Vi håber at *glus* ikke eksisterer i dansk!

5. Niels Arnefeldts frue har været her og [har] beskyldt ham for at han har villet forgive hende i den sidste barselsseng, hvilket hun formener at ville bevise med et kvindfolk som Niels har bestilt dertil, [og] som siden at samvittigheden har trykket hende er gået hen til præsten og [har] åbenbart ham sligt [dvs. *dette*].

6. *kg*: metersystemets forkortelser har ikke forkortelsespunktum.

if: man ser tit *iflg.*, som kun er ét tegn kortere end det fuldt udskrevne ord!

jf. tv og edb: hovedreglen er at man kun bruger store bogstaver i forkortede navne: *Kbh., DSB*.

7. *En billig flaske vin* er billig ved sammenligning med en vis norm; det kan være en flaske til 28,50 kr. eller en til 240 kr. – hvis de 240 kr. regnes for røverkøb når det drejer sig om det mærke og den årgang. *En flaske billig vin* er derimod en flaske som indeholder noget billigt sprøjte.

8. *En tappenstreg* er et stykke militærmusik som man spillede i garnisonsbyerne som signal om at der skulle være ro. Ordet kommer af tysk *Zapfenstreich* (tap + slag), dvs. det at tappen bliver slået i tøndens og udskænkningen er forbi.

9. *Genitiv*: ejefald (tillægssald); *hypotakse*: underordning; *pluskvamperfektum*: førdatid (*vi havde allerede spist*); *positiv*: 1. grad i gradbøjningen (*stor* (positiv), *større* (komparativ), *størst* (superlativ)); *proprium*: egennavn; *præposition*: forholdsord.

10. *For, længst og nylig* er selvstændige ord og kan bruges i mange forskellige forbindelser; de skrives derfor hver for sig. *Om-sider* kan ikke på samme måde opløses i selvstændige elementer (idet *-sider* ikke kan være flertal af *side*!); *medmindre* kan nok deles i to selvstændige elementer, men den normale betydning af *mindre* kan ikke genkendes i *medmindre*, der således må betragtes som ét ord.

Sprogviden

1. Lyd- og bogstavrækken (*at*) *skrå* har mange betydninger. Hvor mange af de følgende betydninger har *skrå*?

- a. skralde eller rangle
- b. vedtægtene fx for et håndværkerlav
- c. skrænt
- d. tobak til at tygge
- e. groftmalet korn til dyrefoder
- f. kanonammunition
- g. skæv, hældende
- h. at tygge skråtobak
- i. at sønderdele
- j. at skære metal i flere stykker
- k. at gøre noget skråt

2. Normalt er der national enighed om navneordenes køn, altså om det hedder *en* eller *et* *hus*. Men i visse tilfælde er der tvivl og uenighed. Hvad er det korrekte køn på følgende ord?

kopi, psalter, akt, kompliment, præmis, manual

3. Vi kender alle mål som *kilo(gram)*, *tønde* og *liter*. Men hvad betyder følgende, og hvad måler man især med disse enheder?

drittelt, bog, byte, ris, ol, oksehoved

4. Hvilke(t) af følgende ord findes ikke i dansk?

pløs, laf, glus, dorn, bigt, kans

5. Kan De oversætte dette stykke af et brev fra Chr. IV til Corfitz Uldfeldt (14/12 1640)?

Niels Arnefeldtz frue haffuer uerrid heer och beschiildt hannem att hand

haffuer uyildt forgiiffue hinder y den siiste barsselseng huilckid hun formener at uylle beuyssse med Ett kuindfolck som Niels dertil haffuer bestiildt Som siiden at *conscientien* haffuer tryckt hinder Er gangen hen tiil Presten och hannem sliigdt abenbariit.

6. Hvordan forkorter man korrekt ordene

kilogram, ifølge, jævnfør, fjernsyn, elektronisk databehandling

7. Hvilken betydningsforskel er der på *en flaske billig vin* og *en billig flaske vin*?

8. Hvad er en *tappenstreg*, og hvad kommer ordet af?

9. Hvad hedder de følgende grammatiske betegnelser på dansk?

genitiv, hypotakse, pluskvamperfektum, positiv, proprium, præposition

10. Retskrivningsordbogen kræver at *for længst* og *for nylig* skrives i to ord, mens *omsider* og *medmindre* skrives i ét. Hvad er logikken i det?